

Materiały faktograficzne

Paweł Franczak, Karolina Listwan, Armin Mikos v. Rohrscheidt

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu nowotarskiego

Abstrakt: Analiza potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu oparta została na metodzie opracowanej w tym celu i opublikowanej pierwotnie w monografii A. Mikos v. Rohrscheidt "Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy", Gniezno, 2008. Uwzględnia ona potencjalne cele turystyki kulturowej w powiecie, pozostałą ofertę czasu wolnego oraz inne czynniki wpływające na turystykę kulturową, infrastrukturę turystyczną, w tym służącą spędzaniu czasu wolnego oraz komunikacyjną, noclegową i gastronomiczną. Waloryzację przeprowadzono w oparciu o metodę bonitacji punktowej z odpowiednio dobranymi kryteriami oceny, odpowiadającym skali popularności danej grupy atrakcji i typu wypraw kulturowych.

1. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badania: powiat nowotarski

Lokalizacja: województwo małopolskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań.

Kwerenda: źródłowa literatury i materiałów: listopad 2014

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: listopad-grudzień 2014,

Badania terenowe: grudzień 2014,

Przeprowadzający badanie terenowe: Paweł Franczak, Karolina Listwan

Data wypełnienia formularza: 1-10 stycznia 2015

2. Formularz waloryzacji mikroregionu

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A: Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Historyczna bazylika (za pierwsze dwie, punkty tylko wówczas, jeśli nie są katedrami) (6)

Ludźmierz, Bazylika Mniejsza p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (6)
ohuhouhoiuhohjouiuh

Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym) (jedno pierwsze) (6)

Ludźmierz, Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala (M.B. Ludźmierskiej) (6)

Inne sanktuaria tej rangi lub sanktuaria o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (3)

Bachledówka - Sanktuarium Matki Jasnogórskiej (3)

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Nowy Targ, Zbór Kościoła Zielonoświątkowego (2)

- Inne obiekty sakralne o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)
- Orawka, kościół p.w. św. Jana Chrzciciela z 1651-1656 r. (polichromia z 1711 r.) (4)*
 - Dębno Podhalańskie, kościół pw. św. Michała Archaniola z II poł. XV w. (4)*
 - Trybsz, kościół parafialny p.w. św. Elżbiety Węgierskiej z 1567 r. (polichromia z najstarszym zachowanym wyobrażeniem Tatr) (4)*
 - Frydman, kościół p.w. św. Stanisława (główny zrab z przełomu XIII i XIV w.) (0)*
 - Czarny Dunajec, kościół p.w. Trójcy Przenajświętszej z 1863-1865 r. (0)*
 - Tylmanowa, kościół p.w. św. Mikołaja z 1756 r. (0)*
 - Rabka-Zdrój, kościół p.w. św. Marii Magdaleny z 1606 r. (0)*
 - Piekelinik, kościół p.w. św. Jakuba z 1878 r. (0)*
 - Kacwin, kościół p.w. Wszystkich Świętych z XV w. (0)*
 - Niedzica, kościół p.w. św. Bartłomieja z XIV w. (0)*
 - Łapsze Niżne, kościół p.w. św. Kwiryna z około 1300 r. (0)*
 - Chabówka, kościół p.w. Świętego Krzyża z 1757 r. (0)*
 - Jabłonka, kościół p.w. Przemienienia Pańskiego z 1802-1817 r. (0)*
 - Krościenko nad Dunajcem, kościół p.w. Wszystkich Świętych z XIV w. (0)*
 - Nowy Targ, kościół p.w. św. Anny z XV w. (0)*
 - Grywałd, kościół p.w. św. Marcina z przełomu XV-XVI w. (0)*

I.A. b) Zamki i pałace:

- Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)
- Niedzica, zamek zbudowany na początku XIV w. (3)*
 - Frydman, wiejska rezydencja rodu Horwathów o obronnym charakterze powstała w latach 1585-1590 (3)*
- Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu D (za pierwsze trzy) (2)
- Czorsztyń, ruina zamku z XIV w. (2)*
 - Krościenko n/ Dunajcem, ruina Zamku Pienińskiego z XIII w (2)*
 - Szaflary, ruina zamku z XIII/XIV w. (2)*
- Zamek lub pałac stylizowany D (za pierwsze dwa) (2)
- Raba Wyżna, zespół pałacowy z lat 1900-1902 r. (2)*

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

- Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)
- Nowy Targ, średniowieczny układ urbanistyczny (3)*
 - Chochółów, układ urbanistyczny Chochółowa wraz z historyczną zabudową drewnianą i układem drogowym z XVIII/ i XIX w. (3)*
 - Krościenko n/Dunajcem, układ urbanistyczny (0)*
 - Szczawnica, układ urbanistyczny uzdrowiska z drewnianymi zabudowaniami w stylu szwajcarsko-tyrolskim (0)*
- Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy) (4)
- Orawka, budynek dawnej farbiarni płótna wzniesiony w XVIII w. (4)*
 - Rabka-Zdrój, dwór z końca XVIII w. (4)*
 - Sieniawa, zespół dworski z przełomu XVII/XVIII w. (4)*
 - Łopuszna, dwór z zespołem budownictwa drewnianego (0)*
- Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy) (3)
- Spytkowice, drewniany budynek dawnej karczmy z XVIII w. (3)*
 - Podwilk, zespół plebański z 1935 r. (3)*
 - Harkłowa, lamus z z I poł XVII w. (3)*

Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)

Nowy Targ, dawna główna synagoga gminy żydowskiej przy ul. Jana Kazimierza (1)

Nowy Targ, dawna synagoga przy ul. Szafarskiej (1)

Zabytek techniki/przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa) (7)

Chabówka, Skansen Taboru Kolejowego (7)

Zabytek techniki/przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)

Niedzica, korona zapory wodnej wraz z elektrownią wodną Zbiornika Czorsztyńskiego (3)

I.A. d) Obiekty militarne:

Zachowana w niewielkiej części, dostępna linia umocnień (2)

Raba Wyżna – Bielanka, umocnienia austro-węgierskie z okresu I wojny światowej (2)

Pojedyncze dostępne fragmenty umocnień (1)

Ochotnica, polskie umocnienia polowe z 1939 r. (1)

Łopuszna – Nowa Biała, niemieckie umocnienia z lat 1944/1945 (0)

Chochół – Witów, umocnienia austro-węgierskie z okresu I wojny światowej (0)

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:

Obiekty Dziedzictwa Kulturowego o znaczeniu międzynarodowym ZD: UNESCO (30)

Dębno Podhalańskie, jeden z sześciu drewnianych kościołów południowej Małopolski i Podkarpacia wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (30)

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca bądź obiekty wypisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2)

Dębno Podhalańskie (kościół), Niedzica (zamek), Orawka (kościół) (6)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu) (po 1)

Niedzica (zamek); j. angielski (1)

I.B.) Miejsca historyczne lub znaczące:

I.B.a) Budowle historyczne i monumenty:

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech****) (1)

Ochotnica Dolna, pomnik ku czci ofiar faszyzmu (1)

Nowy Targ, pomnik Władysława Orkana (1)

Ludźmierz, pomnik Jana Pawła II (1)

Rabka-zdrój, pomnik Świętego Mikołaja (0)

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)

Chochół, miejsce Powstania Chochółowskiego przeciwko władzom austriackim z 21 lutego 1846 r. Na pamiątkę tego wydarzenia postawiono pomnik św. Jana

Nepomucena (2)

Czorsztyń, zamek w Czorsztyńcu - miejsce wybuchu powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego w 1651 r. (2)

Niedzica, kaplice św. Michała i św. Rozalii, powstałe na miejscu pochówku osób poległych w wojnie domowej o tron węgierski w 1535 r. (2)

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu (do trzech) (2)

Raba Wyżna, kościół p.w. św. Stanisława BM, związany biograficznie z kardynałem metropolitą krakowskim Stanisławem Dziwiszem (2)

Łopuszna, dom „Tischnerówka”, dom rodzinny ks. prof. Józefa Tischnera, wybitnego filozofa współczesnego (2)

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Rokociny Podhalańskie, dawny dwór a od 1925 r. dom zakonny ss. Urszulanek, których przełożona s. Maria Klemensa Staszewska została w 1999 r. beatyfikowana w gronie 108 męczenników II wojny światowej (1)

Łopuszna, dwór rodziny Tetmajerów, w którym gościł m.in. S. Goszczyński (1)

I.B. b) Cmentarze historyczne:**Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)**

Spytkowice, nagrobek por. T. Stefaniszyna, dowódcy 4. kompanii strzelców 12. pułku piechoty Ziemi Wadowickiej poległego podczas kampanii wrześniowej w Spytkowicach (1)

Lipnica Wielka, nagrobek P. Borowego, ludowego działacza patriotyczno-religijnego, delegata na konferencji w Paryżu (1)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej* (do dwóch) ZD (1)****Cmentarz żydowski w Podwilku (1)**

Cmentarz parafialny w Rabie Wyżniej z kaplicą cmentarną zbudowaną w XIX w. (1)

Cmentarz przykościelny w Spytkowicach z ciekawymi nagrobkami właścicieli Spytkowic (0)

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:**Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)**

Szaflary, obraz „Zaśnięcie Matki Boskiej” na ścianie chałupy Anny Doruli (3)

Lipnica Wielka, dwie figury „Białopotockie” św. Jana Nepomucena z 1761 r. oraz 1779 r. (3)

Dębno Podhalańskie, krucyfiks na belce tęczy z XIV w.; posąg św. Mikołaja z 1420 r.; kopia malowidła na desce lipowej z 1280 r. z św. Katarzyną i św. Agnieszką (3)

Łopuszna, tryptyk z poł. XV w. (0)

Niedzica, polichromia z około 1410 r.; organy z 1660 r. (0)

Trybysz, polichromia z najstarszą panoramą Tatr z XVII w. (0)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki):**Muzeum o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)**

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy (5)

Łopuszna, Dwór szlachecki rodziny Tetmajerów (5)

Nowy Targ, Muzeum Podhalańskie im. Cz. Pajerskiego (5)

Rabka-Zdrój, Muzeum im. W. Orkana (0)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech**) (2)**

Chochółów, Muzeum Powstania Chochółowskiego (0)

Szczawnica, Muzeum Uzdrawiska Szczawnica (0)

Rabka-Zdrój, Muzeum Orderu Uśmiechu (0)

Chyżne, Parafialne Muzeum Regionalne (eksponycja dzieł sztuki sakralnej i etnograficznych) (0)

Rabka-Zdrój, Muzeum Gorczańskie Jana Fudali (0)

Rabka-Zdrój, Muzeum Rekordów i Osobliwości (0)

Muzeum typu skansenowskiego duże o przynajmniej regionalnym znaczeniu (10)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny (10)

Inne muzea typu skansenowego (za pierwsze dwa) (6)

Kluszkowce, Osada Czorsztyń (6)

Spytkowice, Skansen pszczelarstwa w pasiece „Pod Lasem” (6)

Ochotnica Górna, Skansen Studzionki (0)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech) (1)

Szczawnica, Izba Pamięci Michała Słowika Dzwona (1)

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)

Nowy Targ, „Z historii nowotarskiego szkolnictwa do 1945 r.” (2)

Szczawnica, „Jak podróżowano do szczawnickich źródeł” (2)

Szczawnica, „Uzdrowisko Szczawnica – 200 lat tradycji” (2)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach dodatkowe punkty za:

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny (2)

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy (2)

Chabówka, Skansen taboru kolejowego (0)

Szczawnica, Muzeum Pienińskie (0)

Nowy Targ, Muzeum Podhalańskie (0)

Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali za każdy język do trzech (1)

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy; j. angielski (1)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie w przynajmniej 2 językach obcych, za każdy język do trzech (1)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny; j. angielski i niemiecki (2)

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (pierwsze 2) (1)

Nowy Targ, Muzeum Podhalańskie (1)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny (1)

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny (1)

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy (1)

Przy muzeach o znaczeniu krajowym dodatkowe punkty za:

Opis zbiorów w językach obcych (1)

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny (1)

Przy muzeach regionalnych i lokalnych punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy (1)

Chabówka, Skansen taboru kolejowego (1)

Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (broшуry, foldery) (1)

Niedzica, Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Nowy Targ, Międzynarodowy Festiwal Organowy (4)

Rabka-Zdrój, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej im. Ks. Kamila

Kowalczyka (4)

Czarny Dunajec, Konkurs Recytatorski im. Florka Skupnia (0)
Chocholów, Konkurs Recytatorski Góralskiej Poezji Patriotycznej i Konkurs
Góralskiej Pieśni Patriotycznej (0)
Jablonka, „Niesopust na Orawie” (0)
Jablonka, Orawskie Moje (0)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)

Szczawnica, „Festiwal Kultur Górskich - Łemków, Rusnaków i Górali” (6)
Nowy Targ, „Jarmark Podhalański” (6)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Szczawnica, „Szczawnicki Koncert Letni” (4)
Rabka-Zdrój, „Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych” (4)
Szczawnica, „Piknik Country” (4)
Szczawnica, „Koncert Muzyki Folkowej ” (0)
Szczawnica, „Festiwal Folkloru Ziem Górskich” (0)
Rabka-Zdrój, „Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych” (0)
Rabka-Zdrój, „Festiwal Piosenki Angielskiej” (0)
Rabka-Zdrój, „Wakacyjny Festiwal Bajek i Legend” (0)
Czorsztyn, „Lato Pod Trzema Koronami” (0)
Czorsztyn, „Święto Królowej Dunajca” (0)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na obszarze regionu (za każdy) (8)

Pieniński Park Narodowy (8)
Gorczański Park Narodowy (8)
Babiogórski Park Narodowy; brak muzeum na obszarze powiatu nowotarskiego (0)

Park Krajobrazowy na obszarze regionu (do trzech) (2)

Popradzki Park Krajobrazowy (2)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza Parkami Narodowymi i Krajobrazowymi) (do trzech) (1)

Rezerwat przyrody Bembeńskie (Podwilk) (1)
Rezerwat przyrody Modrzewie (Kluszkowce) (1)
Rezerwat przyrody Niebieska Dolina (Łapsza Niżne) (1)
Rezerwat przyrody Skalka Rogoźnicka (Rogoźnik) (0)

Ogród przy rezydencji, park kulturowy (za pierwsze dwa obiekty) (2)

Ogród przy zespole pałacowym w Rabie Wyżniej (2)
Ogród przy dworze z zespołem budownictwa drewnianego w Łopusznej (2)

Park miejski duży kulturowy (pow. od 4 ha) z obiektami sztuki (za pierwsze dwa) (4)

Park Miejski w Nowym Targu (4)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu międzynarodowym (8)

Szlak Cysterski, pętla małopolska, obiekty: Ludźmierz, Trybsz (8)

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6)

Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, obiekty m.in.: Orawka, Dębno
Podhalańskie, Łopuszna, Maniowy, Zubrzyca Górna, Szczawnica, Nowy Targ (6)
Szlak Gotycki, obiekt: Niedzica (6)
Małopolski Szlak Bożogrobców, obiekt: Łapsze Niżne (6)

- Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)
Małopolski Szlak Oscypkowy, obiekty: Baligówka, Czorsztyn, Łapsze Wyżne, Łapsze Niżne, Dursztyn, Jaworki (3)
- Wirtualne szlaki turystyczne, przebiegające przez ten region (za pierwsze trzy) (1)
Bursztynowy Szlak Greenways, obiekt: Lipnica Wielka (1)
Transgraniczny Trakt Tradycji, obiekty: Nowy Targ, Chabówka, Rabka-Zdrój, Czarny Dunajec, Szczawnica (1)
Szlak Solny, obiekty: Podwilk, Jabłonka, Orawka, Chyżne (1)
Szlak Tradycyjnego Rzemiosła, obiekt m.in.: Zubrzyca Górna, Podwilk, Rabka-Zdrój, Sieniawa, Lipnica Wielka, Orawka, Szczawnica, Krościenko nad Dunajcem (1)
Szlaki Papieskie, pętla Podhalański Szlak Papieski, obiekty: Rokicuny Podhalańskie, Ludźmierz (0)
Szlak Zbójników Karpackich, obiekty: Chochółów, Niedzica, Czorsztyn (0)
Małopolska wieś pachnąca ziołami, obiekty m.in.: Ochotnica Górna, Czorsztyn (0)
Dwory Małopolski, obiekty: Raba Wyżna, Sieniawa, Klikuszowa, Zubrzyca Górna, Łopuszna, Szaflary, Harkłowa, Frydman, Grywałd, Tylmanowa (0)
Małopolska Trasa Smakoszy, obiekty m.in.: Czorsztyn, Szczawnica, Rabka-Zdrój (0)
- Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na obszarze regionu (7)
Frydman, Frydmańskie Piwnice (7)

Razem Kategoria I: 309

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:

II.A. Informacja turystyczna:

- Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)
Informacja Turystyczna w Nowym Targu (2)
Informacja Turystyczna w Jabłonce (2)
- Przewodnicy miejsca lub terenowi na zamówienie (3)
PTTK w Nowym Targu (3)
- Przewodnicy miejsca lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)
Obsługa wycieczek w j. angielskim i niemieckim (2)
- Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)
Materiały informacyjne wydawane przez Urzędy Gmin i Miast (2)
- Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)
Materiały informacyjne w języku: angielskim, niemieckim, słowackim (3)

II.B. Infrastruktura turystyczna:

- Hotele 5,4,3,2,1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane - (za pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)
W powiecie nowotarskim znajdują się obiekty wszystkich klas (18):
Modrzewie Park Hotel w Szczawnicy 5 (2)*
Solar Hotel Spa w Szczawnicy 4 (2)*
Kinga Hotel Wellness w Czorsztynie 4 (2)*
Smile Hotel w Szczawnicy 3 (2)*
Hotel Umina w Czorsztynie 3 (2)*
Hotel U Guta w Rdzawce 2 (2)*
Hotel Gala w Skawie 2 (2)*
Hotel Nad Przełomem w Sromowcach Niżnych 1 (2)*

Hotel Skalny Dworek w Nowym Targu 1 (2)*
Kwatery zorganizowane (pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne, gościńce, zajazdy) (8);
Kilkadziesiąt obiektów tej kategorii mieszczących się w całym powiecie nowotarskim (8)
Hostele (4);
Chicago Dorm Hostel w Nowym Targu (2)
Hostel 55 w Nowym Targu (2)
Schroniska (4);
Schronisko PTTK Na Turbaczu (2)
Schronisko Na Starych Wierchach (2)

Istniejąca pakietowa oferta hoteli z usługami turystycznymi (za pierwsze dwie oferty w różnych klasach) (1)

Solar Spa Hotel w Szczawnicy 4 (1)*
Smile Hotel w Szczawnicy 3 (1)*

Restauracje z autentyczną kuchnią regionalną, (za pierwszy obiekt) (3)

Karczma Czarda Sewerynowka w Szczawnicy (3)

Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny obiekt) (2)

Karczma Hanka, Nowy Targ, ul. Krakowska 7a (2)

Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)

Restauracja Eglander Caffè w Szczawnicy (1)

Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Restauracja Dwór w Niedzicy; mieści się w dawnym dworze (1)

Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Karczma Czarda Sewerynowka w Szczawnicy (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)

Restauracja Parkowa w Szczawnicy (1)

Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)

Bistro Bajera w Nowym Targu (1)

Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)

Firma „ZAKOEXPRESS - F.H.U. EFEKT” (2)
Firma „STANEX-TRANSPORT” (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

Inny dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec PKP w Nowym Targu (2)

Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Dworzec PKS w Nowym Targu (2)

Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

Droga krajowa nr. 7 Żukowa-Chyżne (2)

Droga krajowa nr. 49 Nowy Targ-Jurgów (2)

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

MARK Taxi w Nowym Targu (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w krajowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (2)

Targi Regionów i Produktów Turystycznych w Poznaniu-Tour Salon Poznań (2)

Targi Turystyczne „Na styku kultur” w Łodzi (2)

Targi Turystyki i Wypoczynku „Lato” w Warszawie (2)

Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej związanej z turystyką w ciągu ostatniego roku (1)

Nowy Targ, „Turystyka rowerowa – brzegiem Dunajca na Słowację” (1)

Razem Kategoria II: 78**Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:****III.A. Instytucje Kultury**

Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)

Nowy Targ, kino „Tatry” (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)

Na obszarze powiatu rozciągają się Gorce, Pieniny i Beskid Żywiecki z licznymi wyznakowanymi na ich obszarze szlakami turystycznymi (2)

Jeziora (zdatne do kąpielii, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Zbiornik Czorsztyński (2)

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Kilkadziesiąt drzew na obszarze całego powiatu (2)

Wieże widokowe stałe dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Wieża widokowa na Trzech koronach (1)

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)

Aeroklub Nowy Targ (3)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)

Pływalnia Miejska w Nowym Targu (2)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)

Szkoła Językowa HAIGHLAND w Nowym Targu (2)

Stale centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)

Orliki m.in. w Łopusznej, Waksmundzie, Ludźmierzu (2)

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Stadion Miejski im. J. Piłsudskiego w Nowym Targu (1)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)
Szkoła narciarska i snowboardowa Czorsztyn-ski (1)
Szkoła narciarska „Beskid” w Spytkowicach (1)

Lodowiska sezonowe (za pierwszy obiekt) (1)
Lodowisko w Nowym Targu (1)

Razem Kategoria III: 22

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:

IV. A. Instytucje w regionie:

Obecność innej uczelni wyższej w regionie (za pierwsze dwie) (2)
Podhalańska Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu (2)

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

Oficjalne kurorty (za pierwsze trzy miejscowości) (4)
Rabka-Zdrój (4)
Szczawnica (4)
Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)
Crosna SPA w Krościenku n/Dunajcem (2)
Kinga Hotel Wellness w Czorsztynie (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:

Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)
Dworek Gościnny w Szczawnicy (3)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:

Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) *za jeden następny (2)*
Galeria Nowotarska w Nowym Targu (4)
Galeria Dekada w Nowym Targu (2)

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)
Spisska Bela (Słowacja), Radevormwald (Niemcy), Roverbella (Włochy), Èvry (Francja) (4)

Razem Kategoria IV: 27

Suma punktów:

Za kategorię I: 309
Za kategorię II: 78
Za kategorię III: 22
Za kategorię IV: 27

Razem za wszystkie kategorie: 436 punktów

3. Ocena powiatu nowotarskiego z punktu widzenia turystyki kulturowej

W zamieszczonej niżej tabeli zestawiono szczegółową punktację ustaloną dla poszczególnych kategorii przeprowadzonego badania. W opisowej interpretacji wyników zaprezentowano i oceniono działania podejmowane w zakresie organizacji turystyki w powiecie nowotarskim.

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna ilość punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A Zabytki, w tym:	122	473
	I.A. a. zabytki sakralne	29	122
	I. A. b. zamki i pałace	14	108
	I.A. c. inne zab. archit. i techniki	39	140
	I.A. d. obiekty militarne	3	18
	I. A .e. dodatkowe punkty	37	85
	I.B. Miejsca historyczne/znaczące	19	168
	I.B. a. Budowle hist. i monumenty	15	102
	I.B. b. Cmentarze historyczne	4	56
	I.B. c. Budowle współczesne	0	10
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	9	72
	I.D. Muzea i Wystawy	44+15	115+90
	I.E. Eventy kulturowe	32	150
	I.F. Zakłady przem. z ofertą turystyczną	0	16
	I.G. Kul. znacząca oferta przyrodnicza	29	53
	I.H. Szlaki kulturowe	39	106
RAZEM za kategorię I	309	1243	
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	14	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	48	51
	II.C. Infrastr. komunikacyjna	9	32
	II.D. Promocja turystyczna	7	20
	Razem za kategorię II	78	120
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A Instytucje kultury	2	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	10	14
	III.C. Oferta sport., eduk., rekr.,	10	13
	Razem za kategorię III	22	39
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	2	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	12	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	3	11
	IV.D. Oferta shoppingu	6	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4
	Razem za kategorię IV	27	57
SUMA	WSZYSTKIE KATEGORIE	436	1459

Wnioski: ocena potencjału turystyczno-kulturowego powiatu nowotarskiego

W wyniku przeprowadzonej waloryzacji powiatu nowotarskiego stwierdzono, że omawiany mikroregion posiada DUŻY potencjał turystyczno-kulturowy, na co wskazuje wynik waloryzacji, ustalony dla pierwszej kategorii na **309 punktów**. Wynik ten pozwala sklasyfikować ten mikroregion nawet w środkowym przedziale tej kategorii (250-450 pkt). Potencjał powiatu generowany jest w głównej mierze przez znaczne zróżnicowanie kulturowe. W skład analizowanego obszaru wchodzi bowiem fragmenty kilku regionów historyczno-etnograficznych: Orawy, Podhala, Spiszu, Górc i Pienin. Najmocniej na ocenę wpływają liczne zabytki, wśród których jeden (drewniany kościół w Dębnie Podhalańskim) znajduje się na Światowej Liście Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.

Oferta turystyki kulturowej powiatu nowotarskiego jest bardzo szeroka, jednak związana jest głównie z turystyką opartą na poznawaniu zabytków architektury świeckiej oraz sakralnej. Ponadto w związku z silnie zakorzenioną wśród miejscowej ludności religijnością duże znaczenie w tym regionie odgrywa turystyka religijna (w odmianie pielgrzymkowej), koncentrująca się przede wszystkim w historycznym sanktuarium w Ludźmierzu. Na rozwój turystyczny tego regionu z pewnością w znaczny sposób wpływają również jego wysokie walory przyrodnicze, w tym głównie krajobraz, a także występowanie wód mineralnych i termalnych.

Rozmieszczenie zabytków na obszarze powiatu nowotarskiego cechuje duże rozproszenie. Cenne zabytki architektury sakralnej jak i ludowej mieszczą się zarówno w najważniejszych ośrodkach miejskich na obszarze powiatu jak i w licznych wioskach. Najważniejszym miejscem pod względem turystyki religijnej jest sanktuarium w Ludźmierzu. Jest ono również ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym, gdzie corocznie odbywają się liczne eventy religijne, spośród których do grona najważniejszych zaliczają się nabożeństwa maryjne wokół uroczystości odpustowych (15 sierpnia) oraz nabożeństwo ku czci Matki Bożej Siewnej (pierwsza niedziela września).

Prócz centrum religijnego Podhala w Ludźmierzu, na obszarze powiatu nowotarskiego znajduje się kilkanaście ciekawych architektonicznie kościołów. Wśród nich za najważniejszy należy uznać pochodzący z XV w. kościół p.w. św. Michała Archaniola w Dębnie Podhalańskim, który ze względu na swą unikatową architekturę wpisany został na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Prócz obiektów architektury sakralnej potencjalnymi atrakcjami dla turysty kulturowego są również liczne dwory i pałace. Spośród nich za najcenniejsze należy uznać dwory w Grywałdzie, Łopusznej czy też w Zubrzycy Górnej. Ponadto bardzo wysokie walory architektoniczne i urbanistyczne posiada Chochółów, którego zabudowę tworzy kilkadziesiąt drewnianych budynków. Ważne układy urbanistyczne tworzą także Nowy Targ oraz Krościenko nad Dunajcem. Ponadto wyjątkowy układ urbanistyczny i architekturę uzdrowską posiada Szczawnica, której zabudowania wzniesiono w stylu szwajcarsko-tyrolskim. Natomiast spośród budowli obronnych do najcenniejszych zalicza się zamek Dunajec w Niedzicy oraz ruiny zamków w Czorszynie, Krościenku nad Dunajcem oraz w Szaflarach.

Centralna część powiatu położona jest na obszarze Kotliny Orawsko-Nowotarskiej natomiast jego obrzeża rozciągają się m.in. w Pieninach, Górcach oraz w Masywie Babiej Góry. Takie ukształtowanie tworzy znaczne zróżnicowanie rzeźby terenu i krajobrazu a tym samym generuje wysokie walory przyrodnicze. Na tym obszarze utworzone zostały aż trzy parki narodowe (Pieniński PN, Gorczański PN oraz Babogórski PN), a także kilka rezerwatów przyrody (m.in. Bembeńskie oraz Skalka Rogoźnicka). Ponadto w dolinie Popradu utworzono Popradzki Park Krajobrazowy. Tak znaczne walory tego obszaru spowodowały, że na jego obszarze wytyczonych zostało kilkanaście szlaków turystycznych, w tej liczbie pieszych, konnych i rowerowych. Z kolei przy części najciekawszych z nich

wytyczono ścieżki dydaktyczne z niezbędną infrastrukturą turystyczną, co wydatnie zwiększa potencjał powiatu w zakresie turystyki przyrodniczo-kulturowej.

Rozwojowi turystyki kulturowej na obszarze mikroregionu z pewnością sprzyja jego dobre położenie komunikacyjne: przy głównym trakcie drogowym łączącym Kraków z Zakopanem oraz przejściem granicznym ze Słowacją w Chyżnem. Na dogodnie skomunikowanie obszaru z innymi regionami wpływa także lokalizacja centrum powiatu w odległości około 90 km od międzynarodowego portu lotniczego w Krakowie-Balicach, co pozwala dotrzeć z lotniska na Podhale w około półtorej godziny. Ponadto na obszarze powiatu prócz głównych dróg krajowych przebiega sieć dróg niższego rzędu, która sprzyja łatwemu przemieszczaniu się w jego obrębie prywatnymi środkami komunikacji. Nie bez znaczenia jest także przebieg przez centralną część regionu linii kolejowej i lokalizacja przy niej kilku stacji, na których zatrzymują się pociągi relacji Kraków–Zakopane. Ze względu na dobre połączenia kolejowe Krakowa z pozostałą częścią kraju, stosunkowo łatwe jest więc dotarcie koleją do centrum regionu. Znacznie słabiej jest natomiast rozwinięty transport zbiorowy w obrębie mikroregionu, zwłaszcza w przypadku małych miejscowości znajdujących się na uboczu głównych szlaków komunikacyjnych. Ze względu na brak przebiegu linii kolejowej wzdłuż równoleżnikowo rozciągniętego powiatu, w jego obrębie istnieje jedynie możliwość korzystania z usług prywatnych przewoźników. Sieć oferowanych przez nich połączeń nie jest odpowiednio gęsta, a częstotliwość wykonywanych połączeń na niezbyt wysokim poziomie. Ponadto w przypadku większości połączeń pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią powiatu istnieje potrzeba dokonywania przesiadek w Nowym Targu.

Infrastruktura noclegowa na obszarze powiatu pod względem oferowanego standardu wykazuje znaczne zróżnicowanie. Istnieje tu możliwość skorzystania z usług noclegowych oferowanych w każdym standardzie. Funkcjonują zarówno hotele wszystkich kategorii, jak i pensjonaty, hostele, zajazdy, gospodarstwa agroturystyczne, kwatery prywatne oraz schroniska górskie. Większe hotele oraz ośrodki noclegowe o wysokim standardzie prócz funkcji noclegowych oferują również usługi gastronomiczne, sportowe oraz rozrywkowe. Najliczniejszą grupę stanowią obiekty klasy ekonomicznej: hotele jedno- i dwugwiazdkowe, a także tanie miejsca noclegowe: bazy agroturystyczne oraz kwatery prywatne. Ich lokalizacja na obszarze powiatu nie jest jednak równomierna. Większość obiektów o najwyższym standardzie oferowanych usług występuje w mających status kurortu Szczawnicy i Rabki-Zdrój oraz w miejscowościach mieszczących się wokół Zbiornika Czorsztyńskiego. Na Orawie dominują natomiast gospodarstwa agroturystyczne oraz kwatery prywatne.

Również w ofercie gastronomicznej regionu występuje bardzo duże zróżnicowanie. Kilkanaście lokali oferuje dania tradycyjnej kuchni polskiej oraz kuchni regionalnej, którą ze względu na znaczne zróżnicowanie regionu cechuje występowanie dużej różnorodności kulinarnej. Tak duża gama wyboru kulinariów pozwala na zaspokojenie potrzeb turystów o różnych preferencjach.

Dopełnienie oferty rekreacyjnej regionu stanowią liczne obiekty sportowe, w tym kryta pływalnia, lodowisko, wielofunkcyjne boiska sportowe oraz liczne stacje narciarskie, a także biegowe. Natomiast turyści chcący spędzić czas „nad wodą” mogą go wykorzystać nad Zbiornikiem Czorsztyńskim.

Oferta przewodnicka w powiecie nowotarskim jest na dobrym poziomie: za pośrednictwem lokalnego oddziału PTTK istnieje możliwość zamówienia przewodników górskich lub terenowych praktycznie w każdym czasie. Najważniejsze zabytki i muzea można zwiedzać korzystając z usług przewodników obiektowych.

Ważnymi miejscowościami powiatu są uzdrowiska w Szczawnicy i Rabce-Zdrój, do których co roku przyjeżdżają rzesze kuracjuszy. Z tego powodu miejscowości te posiadają bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną i towarzyszącą. Ponadto w Rabce-Zdrój, z powodu rozwiniętego leczenia dzieci mieści się także „Rodzinny Park Rozrywki RABKOLAND”.

Poszczególne gminy powiatu nowotarskiego posiadają stosunkowo dobrą promocję turystyczną. Instytucje i organizacje za nią odpowiedzialne uczestniczą corocznie w największych ogólnopolskich targach turystycznych. Ponadto prowadzone są portale internetowe, na których można odnaleźć najważniejsze, regularnie aktualizowane informacje o zabytkach regionu, możliwościach noclegu czy też o punktach gastronomicznych. Jednakże promocja poszczególnych gmin nie odbywa się na jednakowym poziomie. Część z nich posiada znacznie lepiej rozwiniętą infrastrukturę informacyjną (zwłaszcza w postaci stron internetowych). Ponadto brak jest promocji powiatu nowotarskiego skoncentrowanej na wspólnych produktach turystycznych, przez co poszukiwanie informacji dla obiektów z całego powiatu jest czasochłonne. Także pozyskanie informacji o mniej znanych obiektach jest znacznie utrudnione.

W ramach rozwijania regionalnego produktu turystycznego Nowotarszczyzny potrzebne jest wytyczenie kilku nowych szlaków turystycznych, posiadających wyraźny profil tematyczny, czyli z jasno sformułowanym tematem przewodnim. W ramach opracowania takich systemów można by uwzględnić trasy łączące 1) zabytkowe i ciekawe biograficznie dwory, 2) zabytkowe zabudowania gospodarcze oraz 3) drewniane kościoły. Ponadto należałoby zwrócić uwagę na opracowanie zintegrowanego programu zwiedzania największych (geoturystycznych) atrakcji przyrodniczych regionu, łącząc je w ramach tematycznego szlaku kulturowo-przyrodniczego lub/i pakietu pobyтового, oferowanego w różnych miejscach, także za pośrednictwem obiektów noclegowych. Ponieważ przy aktualnym poziomie oferty transportu publicznego nawet najatrakcyjniejsze obiekty mieszczące się poza głównymi ośrodkami miejskimi nie będą często odwiedzane przez turystów indywidualnych, w celu ułatwienia dostępności poszczególnych obiektów należałoby podjąć działania w celu usprawnienia komunikacji zorganizowanej pomiędzy poszczególnymi miejscowościami w regionie w okresie sezonu turystycznego. W tym celu ze względu na niewielkie odległości pomiędzy najciekawszymi atrakcjami turystycznymi pożądane byłoby stworzenie wypożyczalni rowerów wraz z siecią punktów ich pobierania względnie zwrotu oraz miejsc zabezpieczonego parkowania w otoczeniu atrakcji. Dotychczas wypożyczalnie rowerów funkcjonują jedynie we wschodniej części powiatu, w Szczawnicy i Sromowcach Niżnych. Warto również stworzyć indywidualne lokalne pakiety turystyczne, obejmujące nocleg w obiektach różnych kategorii wraz z tematyczną ofertą przewodnicką i kulinarną. Pakiety mogą wprawdzie pozostawać na poziomie zestawienia potrzebnych turystyce usług w danym miejscu (jak nocleg, posiłki, korzystanie ze środków transportu i sprzętu turystycznego, ewentualnie wstępów do atrakcyjnych obiektów). Jednak silniejszy wpływ na motywowanie turystów kulturowych do przyjazdu i pobytu miałoby tworzenie pakietów tematycznych, zawierających nie tylko listę obiektów połączonych ze względu na swój profil: na przykład budowle sakralne i sanktuaria, tematykę budownictwa drewnianego w stylu podhalańskim czy industrialny albo techniczny charakter obiektów (potencjalne możliwości opisano poniżej). W obliczu postępującego rozwarstwienia zainteresowań i preferencji turystów, połączenie w pakiecie niepowtarzalnych walorów jednego, konkretnego rodzaju z możliwością aktywnego spędzenia czasu, w tym pieszych lub rowerowych wędrówek górskich oraz nieodzownymi świadczeniami noclegowymi, a dla chętnych także przewodnictwem, będzie miało znacznie większe szanse na komercyjny sukces, oczywiście pod warunkiem dobrze ukierunkowanej i konsekwentnej promocji. Takie działanie powinno zachęcić do dłuższego pobytu w regionie sporą grupę turystów, którzy przyjeżdżają do powiatu nowotarskiego indywidualnie bądź z rodzinami, a nie korzystają z wycieczek zbiorowych. Wydaje się, że najlepszą formą wykreowania pakietów tematycznych byłyby klastry grupujące gospodarzy obiektów zwiedzanych, gestorów poszczególnych usług i przewodników, wspierane przez samorządy merytorycznie i finansowo w zakresie profesjonalnej organizacji, dystrybucji i promocji.

4. Powiat nowotarski jako destynacja turystyki kulturowej

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego powiatu nowotarskiego wykazała istnienie wybitnie cennych obiektów bądź silną koncentrację walorów istotnych z punktu widzenia następujących form turystyki kulturowej: turystyki religijnej (w tym zwłaszcza pielgrzymkowej), turystyki dziedzictwa kulturowego, turystyki tematycznej, turystyki kulturowo-przyrodniczej, turystyki muzealnej, turystyki industrialnej i technicznej oraz popularnej eventowej. Istnieją także ciekawe obiekty przyciągające zwolenników turystyki industrialnej.

Turystyka religijna i pielgrzymkowa

Turystyczna percepcja mikroregionu nowotarskiego w znacznej mierze wiąże się z turystyką religijną (w tym pielgrzymkową), ta bowiem forma turystyki kulturowej jest aktualnie najpowszechniej uprawiana na jego obszarze. Na terenie powiatu mieszczą się: ważne centrum religijne w Ludźmierzu oraz drugie nieco mniej znane na Bachledówce, a także kilkanaście zabytkowych lub interesujących z innych względów miejsc kultu. W oparciu o nie istnieje możliwość eksploatawania trzech wątków kulturowo-religijnych: tradycyjnej pobożności pasyjnej i maryjnej, biografii świętego Jana Pawła II (z wykorzystaniem chętnie przezeń odwiedzanych miejsc) oraz zabytkowych kościołów drewnianych, posiadających wyjątkowe walory architektoniczne.

Głównym ośrodkiem religijnym mikroregionu jest **Ludźmierz**, w którym w 1234 r. ufundowany został nieistniejący już klasztor cystersów: poprzez jego działalność wioska stała się religijnym centrum Podhala. Ludźmierz do dziś pozostał centrum religijnym regionu. W znajdującej się tutaj Bazylice Mniejszej mieści się Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala (Matki Bożej Ludźmierskiej), która wśród miejscowej ludności zwana jest Gaździną Podhala. W sanktuarium miało miejsce wydarzenie, które przez miejscową ludność uznane zostało za prorocze. To tutaj w 1963 r. w trakcie uroczystości Koronacji figury Matki Boskiej Ludźmierskiej z figury Matki Bożej Ludźmierskiej odpadło berło, które uchwycił biskup Karol Wojtyła, późniejszy papież. Inny interesujący zabytek sakralny to klasztor Paulinów i Sanktuarium Matki Bożej Jasnogórskiej na Bachledówce, który cechuje oryginalny góralski wystrój wnętrza wykonany w stylu podhalańskim. Natomiast sama bryła świątyni idealnie komponuje się z górskim krajobrazem.

Na terenie powiatu nowotarskiego zachowało się kilkanaście zabytkowych drewnianych kościołów. Spośród nich za najcenniejszy uznawany jest kościół p.w. św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim, wraz z pięcioma innymi świątyniami południowej Małopolski wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wybudowany w II połowie XV w. drewniany kościół wyróżnia niemal nie przekształcona od czasu budowy bryła, niezwykle cenna polichromia z początku XVI w. oraz wyposażenie, w tym krucyfiks na belce tęczowej pochodzący z około 1380 r. i kopia o sto lat starszego malowidła sztalugowego, będącego najstarszym w Polsce (oryginał przeniesiono do Muzeum Archidiecezjalnego w Krakowie). Bardzo cennym drewnianym zabytkiem sakralnym jest kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Orawce: powstały w latach 1651-1656 r. jest najstarszą drewnianą świątynią na Górnej Orawie. Z kolei w Trybszu wznosi się drewniany kościół p.w. św. Elżbiety Węgierskiej z 1567 r., z drewnianą polichromią z 1647 r. przedstawiająca najstarszą panoramę Tatr jako tło Sądu Ostatecznego. Inne znaczące drewniane świątynie powiatu to kościół św. Stanisława we Frydmanie i kościół św. Marcina w Grywałdzie. Z kolei w Niedzicy wznosi się murowany kościół p.w. św. Bartłomieja z gotycką polichromią z 1410 r. i organami z około 1660 r.; ponadto we wsi po obu stronach rzeki znajdują się dwie kaplice p.w. św. Michała i św. Rozalii z XVII w., wybudowane w miejscu pochówku osób poległych tutaj w bitwie w 1535 r. rozegranej podczas walki o tron węgierski.

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Jedną z najpowszechniejszych form turystyki kulturowej na obszarze powiatu nowotarskiego jest turystyka powiązana z dziedzictwem kulturowym tego regionu. Najważniejszym jej walorem jest zachowane historyczne budownictwo podhalańskie. Dlatego koncentruje się ona na przebiegającym przez mikroregion fragmencie Szlaku Architektury Drewnianej (w Małopolsce). Obejmuje on m.in. wspomniany powyżej drewniany kościół w Dębnie Podhalańskim (mający status zabytku UNESCO i tym samym rangę najważniejszego obiektu tej formy turystyki w powiecie) oraz drewniane świątynie w Orawce, Nowym Targu i Grywałdzie. Ponadto na trasie szlaku i wśród celów turystyki dziedzictwa znajduje się Chochołów z jego wyjątkową drewnianą zabudową. W miejscowości tej stoi kilkadziesiąt drewnianych domów krytych gontem i wykonanych w całości bez użycia gwoździ. Z kolei w Kluszkowcach nad spiętrzonymi w Zbiorniku Czorsztyńskim wodami Dunajca wznosi się Osada Czorsztyn, w której znajduje się 31 zabytkowych drewnianych budynków, wśród nich kilka zabytkowych pensjonatów i willi.

Turystyka tematyczna (po szlakach kulturowych)

Ważnym jej elementem są podróże tematyczne, organizowane lub proponowane indywidualnym turystom w ramach przygotowanych do tego celu tras tematycznych. Poza wspomnianym wyżej Szlakiem Architektury Drewnianej, którego obiekty można traktować także jako cele turystyki tematycznej, ciekawym systemem eksploatacji w takiej samej formie jest Szlak Gotycki, który prowadzi w głównej mierze po polskim i słowackim Spiszu. Jego największą atrakcją jest średniowieczny zamek Dunajec w Niedzicy, wzniesiony najprawdopodobniej na początku XIV w. Zamek ze względu na swoją wyjątkową architekturę i położenie był też miejscem inscenizacji wielu filmów (m.in. Zemsty) i seriali telewizyjnych (m.in. Janosik), co czyni go potencjalnie atrakcyjnym dla zwolenników turystyki filmowej. Ponadto na szlaku znajdują się ruiny zamku w Czorsztynie, wspomniane wyżej sanktuarium Matki Bożej Ludźmierskiej, jak również kilka unikatowych gotyckich kościołów, a wśród nich kościół p.w. św. Elżbiety Węgierskiej w Trybszu.

Zarówno kościół w Trybszu oraz Sanktuarium Matki Bożej Ludźmierskiej leżą również na Szlaku Cysterskim. W Trybszu mieści się dziś współczesne cysterskie miejsce odnowy duchowej. Natomiast Ludźmierz jako najstarsza wieś na Podhalu związany jest z cystersami z Jędrzejowa od roku 1234, kiedy to rozpoczęli tu oni budowę kościoła. Z kolei kościół p.w. św. Kwiryna w Łapszach Niżnych leży na Małopolskim Szlaku Bożogrobców.

Prócz cennych zabytków architektury drewnianej w postaci starych kościółków, czy średniowiecznych zamków na obszarze ziemi nowotarskiej mieści się szereg dworów i pałaców, spośród których znaczna część zachowała się do dnia dzisiejszego w bardzo dobrym stanie. Dziesięć spośród nich leży na Szlaku Dworów Małopolski. Do najokazalszych z nich należą drewniany dworek typu polskiego w Łopusznej, parterowy dworek w Grywałdzie, czy dwór Moniaków w Zubrzycy Górnej, będący typową budowlą ludowego budownictwa orawskiego. Ostatni z nich położony jest na obszarze Orawskiego Parku Etnograficznego, skansenu prezentującego architekturę, ale także kulturę materialną, społeczną i duchową Górnej Orawy.

Ważnym szlakiem przebiegającym przez obszar powiatu nowotarskiego jest Bursztynowy Szlak Greenways, którego rowerowa trasa przebiega m.in. obok późnobarokowego kościoła św. Łukasza oraz figur „białopotockich” w Lipnicy Wielkiej.

Spośród szlaków o znaczeniu regionalnym swoją tematyką wyróżnia się Szlak Tradycyjnego Rzemiosła Małopolski, prowadzący turystę do miejsc pracy regionalnych artystów m.in. mistrzów garncarstwa, plecionkarstwa, rzeźby ludowej czy zabawkarstwa. Ponadto przez powiat nowotarski prowadzi Małopolski Szlak Oscypkowy. Podhale stanowi jego centralną część bo od pokoleń ma ono związek z pasterstwem. Poprowadzono tutaj

ponadto Transgraniczny Trakt Tradycji, szlak „Małopolska wieś pachnąca ziołami” oraz Małopolską Trasę Smakoszy.

Turystyka przyrodniczo-kulturowa

Obszar powiatu nowotarskiego charakteryzuje się dużą różnorodnością krajobrazu. W jego centralnej części rozciąga się rozległa Kotlina Orawsko-Nowotarska z licznymi torfowiskami wysokimi zwanymi „puściznami” i meandrującymi dolinami rzek. Obszar ten ze wszystkich stron otaczają znacznie wyżej wyźwignięte pasma górskie, spośród których do najważniejszych na obszarze powiatu należą Pieniny, Gorce oraz Beskid Żywiecki z Masywem Babiej Góry. Obszary te poprzez swoje walory przyrodnicze objęte zostały ochroną w ramach trzech parków narodowych (Pienińskiego PN, Gorczańskiego PN i Babiogórskiego PN). Cechują się one występowaniem wielu atrakcji przyrodniczo-krajobrazowych, a do grona najcenniejszych z nich zaliczają się liczne formy skałkowe. Występują one głównie w Pieninach, ale także w Gorcach. Natomiast kulminację Masywu Babiej Góry tworzy rozległy ostaniec mrozowy pokryty przez liczne bloki skalne. We wszystkich trzech obszarach występują również liczne jaskinie, o zróżnicowanej genezie: o ile w Pieninach występują jaskinie krasowe, to w pozostałych grupach dominują jaskinie osuwiskowe, a sporadycznie występują również jaskinie erozyjno-wietrzniowe. Spośród form skałkowych cennym obiektem jest tzw. Skałka Rogoźnicka stanowiąca odizolowany fragment Pienińskiego Pasa Skałkowego. W obrębie skałki objętej ochroną w formie rezerwatu przyrody występują unikatowe w skali europejskiej stanowiska geologiczne z licznymi skamieniałościami. Jedną z najczęściej odwiedzanych atrakcji krajobrazowo-przyrodniczych powiatu jest malowniczy Przełom Dunajca, w ramach którego na długości kilkunastu kilometrów rzeka przedziera się przez Pieniny. W jego sąsiedztwie rozciąga się Wąwóz Homole, również bardzo licznie odwiedzany jest przez turystów. Na obszarze powiatu występuje również wiele źródeł mineralnych, przy niektórych z nich utworzono uzdrowiska (Szczawnica, Rabka-Zdrój).

Ze względu na bardzo wysokie walory przyrody ożywionej i nieożywionej powiatu nowotarskiego, na jego obszarze wytyczono kilkanaście szlaków turystycznych, ponadto w najatrakcyjniejszych regionach przy szlakach umieszczono tablice edukacyjne. Muzeum Pienińskiego PN w Krościenku, Muzeum Gorczańskie w Rabce-Zdroju i Muzeum Pienińskie w Szczawnicy-Szlachtowej posiadają ciekawe kolekcje, dydaktyzujące walory przyrodnicze.

Turystyka muzealna

Powiat nowotarski posiada liczną grupę zróżnicowanych placówek muzealnych. Cechą wyróżniającą go na tle innych powiatów jest występowanie na jego obszarze kilku dużych muzeów typu skansenowego. W Zubrzyicy Górnej mieści się Orawskie Muzeum Etnograficzne, które wokół dworu Moniaków skupia kilkadziesiąt obiektów typowych dla ludowego budownictwa orawskiego. Z kolei w Kluszkowcach znajduje się skansen „Osada Czorsztyń”, a w niej zachowane zarówno zabudowania typu willowego jak i chłopskie chałupy i budynki gospodarcze, przeniesione tu z dawnego Maniowa, Kluszkowiec i Czorsztyna przed ich zalaniem po utworzeniu Zbiornika Czorsztyńskiego. Trzecim ważnym skansenem w powiecie nowotarskim - tym razem o tematyce technicznej - jest mieszczący się w Chabówce Skansen Taboru Kolejowego - jedno z największych w Polsce muzeów kolejnictwa. Na obszarze dawnej parowozowni zgromadzona została zróżnicowana kolekcja obrazująca historię kolei i techniki kolejowej na ziemiach południowej Polski.

W Nowym Targu mieści się Muzeum Podhalańskie im. Cz. Pajerskiego, w którym eksponowane są zbiory związane z historią miasta oraz funkcjonującego tu na przestrzeni wieków rzemiosła. Z kolei muzeum poświęcone lokalnej sztuce, ubiorowi, rzemiosłu i gospodarce, mieszczące się w Rabce-Zdrój, prócz bogatych zbiorów posiada bardzo oryginalną siedzibę, ponieważ mieści się w dzwonnicy kościoła. Muzeum związane z historią

miejsowości oraz uzdrowiska funkcjonuje także w Szczawnicy, natomiast powstaniu góralskiemu z 1846 r. poświęcone jest Muzeum Postania Chochołowskiego w Chochołowie. Do tej grupy atrakcji zaliczyć też należy wspomniane powyżej muzea przyrodnicze w Krościenku nad Dunajcem, Szczawnicy i Rabce-Zdroju.

Turystyka industrialna i techniczna

W powiecie nowotarskim znajduje się szereg obiektów potencjalnie atrakcyjnych dla miłośników turystyki industrialnej i technicznej. Zdecydowanie na pierwsze miejsce wśród nich wysuwa się Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce, mieszczący jedną z największych w kraju kolekcji zabytków kolejnictwa. Muzeum znajduje się przy starym węźle kolejowym i parowozowni, posiada także własny peron osobowy. Od lat 80-tych XX wieku kompletowano tu ekspozycję składającą się z wycofanych z użytkowania parowozów, lokomotyw spalinowych i elektrycznych, wagonów, pługów, żurawi oraz innych specjalistycznych urządzeń taboru kolejowego. Niektóre z nich są unikatami w swoich klasach. W kolekcji starych lokomotyw wchodzi pięć czynnych lokomotyw, a najstarszy z pokazywanych tu zabytkowych wagonów został zbudowany w roku 1896. Obok wagonów osobowych i towarowych różnych klas i przeznaczenia znajdują się tu unikalne wagony-salonki, obsługujące niegdyś najbardziej znane osobistości. W skansenie znajdują się polskie i zagraniczne lokomotywy spalinowe i elektryczne, wykorzystywane dawniej na krajowych trasach kolejowych. Kolekcję dopełnia kilka pojazdów tzw. taboru specjalnego: dźwig kolejowy, pługi odśnieżne i drezyny, a wśród nich prawdziwy rarytas: samochód szynowy). Prezentowane pojazdy można zwiedzać także wewnątrz, co stanowi atrakcje nie wszędzie spotykaną.

Z kolei w Niedzicy wznosi się korona zapory Zbiornika Czorsztyńskiego mającego za zadanie obniżenie fali powodziowej oraz zwiększenie przepływów minimalnych w zlewni. Zbiornik pełniący również funkcje energetyczne posiada najwyższą w Polsce zapórę ziemną wykonaną z centralnym uszczelnieniem glinowym (56 m wysokości). Poniżej zapory mieści się udostępniona do zwiedzania elektrownia wodna, wyposażona w dwie turbiny odwracalne typu Deriaza.

Na Orawie mieszczą się dwa obiekty związane z rozwojem na tym obszarze przemysłu. W Orawce wznosi się budynek dawnej farbiarni płótna, utworzonej tu w XVIII wieku. Natomiast w obrębie skansenu w Zubrzycy Górnej znajduje się olejarnia z archaiczną prasą typu klinowo-tartaczno, w której ze zmiażdżonego siemienia lnianego wytwarzano olej. W tym samym muzeum można obejrzeć unikat techniczny: pochodzący z Chyżnego młynotartak o napędzie wodnym, czyli połączenie dwóch różnorodnych urządzeń w jednym ciągu i budynku. o różnych przeznaczeniach: młyn i tartaku w ramach

Turystyka eventowa kultury popularnej

W powiecie nowotarskim magnesami tej formy turystyki są corocznie organizowane liczne eventy współtworzące ofertę kultury popularnej. Przybierają one głównie formę koncertów, ale także kilku dłuższych festiwali. Do najważniejszych z tych wydarzeń o najszerzym zasięgu zalicza się Jarmark Podhalański, który corocznie odbywa się w Nowym Targu. Natomiast w okresie wakacyjnym Nowy Targ gości Międzynarodowy Festiwal Organowy, w trakcie którego do stolicy Podhala przyjeżdżają najlepsi organiści z całego świata. Z kolei w lipcu w Rabce-Zdrój odbywa się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej im. ks. Kamila Kowalczyka. W rabczańskim uzdrowisku organizowany jest także Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych oraz przyciągający grupy rodzinne i małych kuracjuszy Wakacyjny Festiwal Bajek i Legend. Z kolei w Szczawnicy mają miejsce m.in. Festiwal Kultur Górskich - Łemków, Rusnaków i Górali oraz Festiwal Folkloru Ziemi Górskich. Jednym z najważniejszych festynów folklorystycznych, obrazujących kulturę i życie codzienne górali karpackich jest

organizowany w sierpniu w gminie Jabłonka Redyk Karpacki, kończący się w Zubrzycy. Na Orawie odbywają się także liczne inne eventy związane z miejscową kulturą jak chociażby organizowane w Jabłonce Niesopust na Orawie czy Orawskie Moje. Tę grupę imprez można zaliczyć także do walorów turystyki dziedzictwa kulturowego.

Turystyka rekreacyjno-rozrywkowa

W Rabce-Zdrój - uzdrowisku ukierunkowanym na leczenie głównie chorób dziecięcych - mieści się Rodzinny Park Rozrywki „RABKOLAND”, który dysponuje bogatą ofertą atrakcji dla dzieci, typowych dla wesołego miasteczka. Jest to jedna z największych atrakcji uzdrowiska noszącego tytuł „Miasta Dzieci Świata”.

Literatura:

- Figiel S., Janicka-Krzywda U., Krzywda P., Wiśniewski W.W., 2012, *Beskid Żywiecki. Przewodnik*, Rewasz, Pruszków.
- Figiel S., Swajno J., 2001, *Pieniny oraz Spisz*, Pascal, Bielsko-Biała.
- Kroh A., 2000, *Spisz: wielokulturowe dziedzictwo*, Sejny.
- Kuryło G., 2007, *Najpiękniejsze sanktuaria: Podhale – Ludźmierz, Krzeptówki, Limanowa i inne*, T. 3, Axel Springer Polska, Warszawa.
- Luboński P. (red.), 2011, *Gorce. Przewodnik dla prawdziwego turysty*, Rewasz, Pruszków.
- Matuszczyk A., 1993, *Orawa i Pasma Podhalańskie: między Babią Górą a Tatrami. Przewodnik monograficzny*, Wydawnictwo Górskie, Kraków.
- Matuszczyk A., 1997, *Orawa i Pasma Podhalańskie: między Babią Górą a Gorcami. Przewodnik*, Towarzystwo Przyjaciół Orawy, Kraków.
- Matuszczyk A., Rybowska E., 1996, *Rabka i okolica: przewodnik i informator krajoznawczy*, Oddział PTTK w Rabce, Rabka-Zdrój.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań.
- Misińska M., 1971, *Podhale dawne i współczesne: wybrane zagadnienia*, PWN, Łódź.
- Młodziejowski J., 1983, *Orawą ... Podhalem ... Spiszem ...*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Nyka J., 2000, *Pieniny*, Voyager, Warszawa.
- Reychman J., 1949, *Podhale*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Sikora K., 2010, *Spisz – kraina wielu kultur*, Łapsze Niżne, Tarnów.
- Sobczyński M., Zawadzka B., 1988, *Orawa Polska: problemy geograficzno-polityczne, społeczne*, Zarząd Wojewódzki PTTK, Łódź.
- Strojny W., 1987, *Pieniny*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Orlof E., 1990, *Orawa i Spisz w latach 1918-1920*, Ośrodek Kultury Turystyki Górskiej PTTK w Pieninach, Szczawnica.
- Trochimiuk A. (red.), 1997, *Podhale i Pieniny*, Geo Center, Warszawa.
- Wałasiuk U.J., 2010, *Podhale*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Wałasiuk U.J., 2011, *Orawa, Spisz, Pieniny*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Węglarz B.A., 2011, *Spacerem po dawnej Szczawnicy i Rusi Szachtowej. Przewodnik*, Rewasz, Pruszków.
- Zgama B., Kowalczyk R. (red.), 2012, *Jabłonka – stolica polskiej Orawy*, OCK w Jabłonce, Nowy Targ-Jabłonka.